

партійних списках залишаться ті самі політики, різниця лише в номері, за яким вони потраплять до парламенту. Повернення до змішаної системи зі збільшенням відсоткової частки у бік мажоритарної системи (наприклад, 70% мажоритарна система та 30% пропорційна) є вирішенням багатьох проблем, оскільки кардинальна зміна політичної еліти стане не лише катализатором переродження політичної еліти, а й змінить погляд та політичне мислення.

Якщо проаналізувати нинішню політичну еліту сьогодні, то зможемо стовідсотково зазначити, що політична еліта практично відсутня (мається на увазі професійна група політиків, яка має необхідні знання та є фахівцями у важливих для країни галузях). Політична еліта – це меншість суспільства, що становить достатньою мірою самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні й здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї. Вважаю, що сьогодні дуже важливо знайти представників так званої політичної еліти, які б професійно виконували свої обов'язки на користь України. Після президентських виборів 2004 року у політикумі з'явилося багато нових облич, але, як показує досвід, кількість

нових політиків не відповідає якості. На сьогодні ми не спостерігаємо конкуренції чи конфлікту програм, а лише – конфлікт персоналій, що є ознакою закритості та безперспективності подальшого функціонування такої „еліти”. Нездатність вирішувати внутрішні питання призводить до поразок на зовнішній арені та переходу країни вже не до третього, а до четвертого ешелону світової політики.

Отже, вибір політики активного нейтралітету з подальшим лідерством у Чорноморському регіоні, вирішення проблеми перманентної політичної кризи за рахунок тотальної зміни політичної еліти, зменшення впливу радикально націоналістичних тенденцій є єдиним засобом виведення України на новий рівень розвитку та входження до елітарного клубу впливових гравців світової політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX століття) / Ю. Левенець – К.: Стилос, 2001. – 585 с.
2. Рудич Ф. Нужен всеобъемлющий консенсус / Ф. Рудич // Киевский телеграф. – 2010. – №24 (526). – С.10-11.

УДК 355.01

Целуйко В.О.

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

СУРОГАТНІ АРМІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНИХ ВОЄННИХ ОПЕРАЦІЯХ ЗАХОДУ НА ПРИКЛАДІ АФГАНІСТАНУ, ІРАКУ ТА ЛІВІЇ

Стаття присвячена феномену сурогатних армій в сучасному світі та визначенню їхнього місця у воєнних операціях членів НАТО на прикладі кампаній 2001р. в Афганістані, 2003р. в Іраку та 2011р. в Лівії. Виділені загальні та специфічні особливості використання сурогатної військової сили в цих операціях. Проаналізована роль сурогатної компоненти в триаді порівняно з роллю в ній військової авіації та спеціальних підрозділів західних країн.

Ключові слова: сурогатна війна, „Талібан”, С. Хусейн, М. Каддафі, Північний альянс, „Пешмерга”.

Целуйко В.А.

**СУРОГАТНЫЕ АРМИИ И ИХ РОЛЬ В СОВРЕМЕННЫХ ВОЕННЫХ ОПЕРАЦИЯХ
ЗАПАДА НА ПРИМЕРЕ АФГАНИСТАНА, ИРАКА И ЛИВИИ**

Статья посвящена феномену суррогатных армий в современном мире и определению их места в военных операциях членов НАТО на примере кампании 2001г. В Афганистане, 2003г. В Ираке и 2011г. В Ливии. Выделены общие и специфические черты использования суррогатной военной силы в этих операциях. Проанализирована роль суррогатной компоненты в триаде по сравнению с ролью в ней военной авиации и специальных подразделений западных стран.

Ключевые слова: суррогатная война, „Талибан”, С. Хусейн, М. Каддафи, Северный альянс, „Пешмерга”.

Tseluyko V.

**SURROGATE ARMY AND THEIR ROLE IN THE WEST MODERN MILITARY
OPERATIONS IN AFGHANISTAN, IRAQ AND LIBYA**

The article is devoted to the phenomenon of surrogate armies in the modern world and their place in the military operations of NATO as an example the campaign of 2001 in Afghanistan, 2003 in Iraq, 2011 in Libya. Allocated general and specific features of the use of surrogate military force in these operations. The role of surrogate components in the triad comparison with a role in its air forces and special forces of Western countries.

Key words: a surrogate war, „the Taliban”, Saddam Hussein, Muammar Gaddafi, Northern Alliance, „Peshmerga”.

Друга світова війна дала приклад масштабної участі недержавних та іррегулярних формувань у бойових діях. При цьому державні збройні структури або безпосередньо керували такими формуваннями, або координували з ними свої дії. Достатньо пригадати партизанський рух на території Радянського Союзу та Югославії. Під час війни та збройних конфліктів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. активно використовувалися іррегулярні збройні формування як елементи військової організації держав. Але більшість вітчизняних робіт з цієї проблеми переважно присвячена саме рокам Другої світової війни та специфічному радянському досвіду.

У той час як у вітчизняній військово-політичній науці дослідження сучасної практики використання сурогатних армій не набуває відповідного поширення, на Заході теоретичне осмислення дотичних питань не залишається у тіні. Вочевидь це пов'язано з необхідністю осмислити практичний досвід воєнних кампаній останніх років, коли сурогатна військова сила відігравала важливу роль. Так можна виділити таких дослідників, як А. Дей, Дж. Ескандон, П. Отт, І. Пелт'ер, К. Смит, С. Хоув та інших. На жаль серед робіт з цієї теми домінують ті, що присвячені окремим

вузьким питанням і не мають узагальненого характеру. Тому, на думку автора, доречно провести порівняльний аналіз використання сурогатної сили на прикладі найбільш масштабних західних військових операцій останніх років для виділення загальних і специфічних рис такої військової технології, а також ключових факторів її успішної реалізації.

Але насамперед слід визначитися з термінологією. Річ у тім, що на сьогодні ще немає загальноприйнятої термінології щодо сурогатних війн, причому не тільки на теренах СНД, а й на Заході, де разом із терміном „сурогатна війна” (surrogate warfare) використовують близькі до нього: „неконвенційна війна” (unconventional warfare) та „іррегулярна війна” (irregular warfare). Неконвенційна війна – дуже розмитий термін, оскільки під ним можна розуміти широкий спектр форм збройної боротьби, у тому числі тероризм або повстанські дії. Іррегулярна війна в західній воєнно-політичній думці є елементом неконвенційної війни, де суб'єктами виступають іррегулярні та недержавні формування. Зміст же сурогатної війни полягає в тому, що замість якогось елемента військової організації держави (у першу чергу формувань її сухопутних військ) використовується заміник (сурогат). В якості

останнього виступають іррегулярні формування, які, на відміну від іррегулярної війни, є не її автономними суб'єктами, а елементами об'єднаної структури разом із регулярними державними формуваннями [1].

У рамках сучасної західної технології сурогатної війни іррегулярні формування взаємодіють з військовою авіацією НАТО за допомогою спеціальних підрозділів її членів. Тобто сурогати формують з ними специфічну тріаду, де авіація відповідає за ураження цілей, спецназ – за їх виявлення та наведення авіації, а сурогати потрібні у якості принади для формувань супротивника та для закріплення території.

Мета статті: виділити загальний і специфічний досвід використання сурогатних збройних формувань як елемент західних воєнних кампаній сучасності на прикладі операцій проти режиму „Талібану” в Афганістані 2001р., Саддама Хусейна в Іраку 2003р. та Муамара Каддафі в Лівії 2011р.

Афганістан. Військова операція „Нескорена свобода – Афганістан” (Operation Enduring Freedom – Afghanistan, OEF-A) США та їх союзників проти режиму „Талібан” в Афганістані стала відповіддю на серію терористичних актів 11 вересня 2001р., відповідальність за які взяла на себе терористична мережа „Аль-Каїда”. Остання тісно співпрацювала з афганськими ісламістами.

На підготовку та перебіг вказаної операції значною мірою впливали географічні та демографічні особливості Афганістану. Перші зумовили обмежені можливості США з нарощування чисельного угруповання наземних сил у короткий термін, що змушувало американців робити ставку переважно на сили спеціального призначення та авіацію. А другі дозволили використати на півночі країни у якості сурогатної армії місцеві антиталібські сили – так звані „Північний альянс”, який складався переважно з представників етнічних меншин Афганістану (таджиків, узбеків та хазарейців), на відміну від переважно пуштунського „Талібану”.

Загальна чисельність формувань „Північного альянсу” на початку операції оцінювалась у 20-25 тис. порівняно з 40-50 тис. талібських вояків [2, р.37; 3, р. 71-73]. Тобто на півночі Афганістану американці мали змогу опертися на достатньо потужні місцеві сили. Це значною мірою й дозволило розгромити сили афганських ісламістів в цій частині країни в короткий термін з

мінімальним залученням американських наземних формувань. Останні були представлені стандартними оперативними групами „зелених беретів”, типу „А” (Operational Detachments-A, ODA). Такі групи налічували 11-12 бійців-спецназівців та надавалися кожному чисельному формуванню „Північного альянсу”. Їх головним завданням була розвідка та наведення авіації на виявлені цілі. Для координації дій формувань „Північного альянсу” під час штурму Мазарі-Шаріфа американці залучили одну групу типу „С” (Operational Detachments-C, ODC). Роль антиталібських афганських формувань зводилася до повернення до себе уваги талібських загонів, які своєю активністю себе виказували й попадали під удари авіації США.

Така тактика боротьби з талібами мала неабиякий успіх. Так, уже 10 листопада (тобто місяць потому як почалась військова операція) капітулювала залога „столиці” північного Афганістану Мазарі-Шаріф, 12 листопада пав Герат на заході, а 14 листопада формування „Північного альянсу” зайняли Кабул. 25 листопада капітулював і оплот „Талібану” на півночі країни – Кундуз, який обороняли разом із афганськими талібами численні загони ісламістів з інших країн.

Можна сказати, що ставка військових США на тріаду у складі місцевої сурогатної армії, американського спецназу та авіації на півночі та заході Афганістану повністю виправдалася, чому значною мірою сприяла потужність „Північного альянсу”, але ще більш вражаючим стала поразка „Талібану” в пуштунських південних і східних провінціях під ударами тієї ж тріади, але скоріше з символічним, ніж практичним сурогатним елементом. Падіння фактичної столиці режиму талібів – Кандагару в результаті наступу нечисленних угруповань Х. Карзая та Г. Шерзая яскраво продемонструвало фактичне значення сурогатів у американській тріаді. Так, невелика чисельність цих формувань та їх низька боєздатність не мали важливого значення, оскільки їм відводилась роль „наживки” для формувань ісламістів. Це продемонстрував переломний для операції на півдні Афганістану бій за центр провінції Урузган місто Тарінкот, який був зайнятий формуванням Х. Карзая за домовленістю з місцевою владою. Спроба талібів його відбити та розгромити загін теперішнього президента Афганістану була відбита

американською авіацією за допомогою „зелених беретів” з ODA 574. Подальший наступ проамериканських пуштунів на Кандагар також залежав переважно від американців, у тому числі й від їх переговорів з польовими командирами талібів. У результаті фактична столиця талібів пала 7 грудня 2001р., тобто через два місяці після початку операції „Нескорена свобода – Афганістан”.

Розгром „Талібану” на півдні країни тим більше вражаючий, що там вони не мали суттєвої опозиції своєму режиму, а формування Х. Карзая було створене американцями фактично „з повітря” переважно з місцевих найманців і тим не менш „тріада” мала успіх.

На прикладі повалення „Талібан” в Афганістані можна зробити висновок, що використання сурогатної армії разом із спеціальними підрозділами та військовою авіацією дозволили США скинути ворожий режим у віддаленому регіоні світу з несприятливою для наступу місцевістю без залучення значних наземних сил. При цьому саме американська авіація та спецназ відігравали провідну роль, а сурогатні формування слугували для привернення уваги талібів і для зайняття території.

Ірак. Не менш успішним було й використання курдської сурогатної армії американцями в Іраку (Operation Iraqi Freedom, OIF) в 2003р. Як і в північному Афганістані США мали змогу опертися на чисельні (до 70 тис.) курдські формування – „Пешмерга” [4, р.24], які були підпорядковані двом провідним політичним силам Іракського Курдистану: Демократичній партії Курдистану (ДПК) та Патріотичному союзу Курдистану (ПСК). Збройні формування курдів (як і „Північний альянс”) на початок західної операції з повалення режиму С. Хусейна контролювали частину території країни.

Відмінність у використанні сурогатної армії в Афганістані та Іраку полягала в тому, що у першому випадку вона разом із авіацією та спеціальними підрозділами відігравала головну роль, а у другому випадку – допоміжну, але доволі важливу. Річ у тому, що американський план захоплення Іраку передбачав наступ як з півдня – з території Кувейту, так і півночі – з боку Туреччини, але позиція останньої унеможливила створення повноцінного північного фронту. Тому на американський спецназ та їх курдську сурогатну армію було покладено завдання скувати чисельні сили

іракської армії на півночі країни і не дати їм взяти участь у бойових діях на головному південному фронті та біля столиці.

Як і в Афганістані американська тріада та її сурогатний елемент блискуче зіграли свою роль у початковій фазі Іракської кампанії, яка завершилась падінням режиму С. Хусейна. Так, американцям і курдам не тільки вдалося скувати велике угруповання іракської армії (близько 30-35%), але й нанести йому поразку, захопивши при цьому головні міста півночі Іраку (Кіркук та Мосул). Крім того, союзники розгромили бази та формування терористичної організації „Ансар аль-Іслам” [5, р.12]. При цьому сили американців там не перевищували 5,2 тис. вояків [4, р.26-27]. Цікаво, що американські загальновійськові формування на північному фронті були підпорядковані спецназу, а не навпаки, як це здебільшого буває. Їхня роль була в закріпленні зайнятих ключових об'єктів (нафтові поля, головні міста) та недопущення туди курдів (у зв'язку з позицією Турції). Важливо відмітити, що іракська державна машина рухнула під ударами менш ніж за три тижні.

Таким чином, в Іракській кампанії 2003р. американська тріада якщо й не відіграла провідної ролі, як в Афганській 2001р., то була важливим елементом американського плану, який своїми діями активно та ефективно сприяв його успішній реалізації. Як і при поваленні режиму талібів з трьох її елементів тріади головну роль у розгромі супротивника відігравали саме американські. Сурогатний компонент тим не менш був також важливий, тому що змушував іракців підставляти під удари США.

Лівія. Лівійська кампанія НАТО 2011р. (Operation Unified Protector) має свої особливості. Хоча режим М. Каддафі був зрештою повалений, операція значно затяглася. На наш погляд, це пов'язано з досить обмеженою участю у ній Сполучених Штатів Америки (порівняно з операціями проти Талібану та режиму С. Хусейна). Європейські ж члени НАТО мають обмежені можливості в закордонних інтервенціях, тим більше що Німеччина утрималася від бойових дій. Така ситуація призвела до того, що один із ключових елементів тріади – бойова авіація мала в Лівії недостатню могутність. Більш того, інший елемент тріади – спеціальні підрозділи також використовувався європейцями обмежено.

У результаті на сурогатну армію (лівійських повстанців) були покладені

більш масштабні завдання, ніж на подібні формування в Афганістані та Іраку. При цьому, на відміну від попередніх прикладів, натовці не могли опертися на значні наявні антиурядові збройні формування (крім окремих формувань лівійської армії та МВС, які перейшли на бік повстанців). Тому сурогатна армія створювалася фактично з нуля.

Загалом така ситуація призвела до того, що сили режиму М. Каддафі, які були менш потужними за іракську армію та менш мотивованими за армію афганських талібів та іноземних ісламістів, все ж протрималися набагато довше. Але в результаті, не зважаючи на значну невідповідність натовської тріади поставленим завданням, лівійський режим все ж таки пав під ударами повстанців і сил НАТО. Причини такого розвитку подій лежать у самій динаміці війни у Лівії, коли сили режиму поволі танули, а європейські члени НАТО (у першу чергу Франція, Великобританія та Італія) залучили додаткові сили авіації та спецназу, а боєздатність сурогатної армії повстанців поступово зростала завдяки практичному досвіду, матеріальній та кадровій допомозі кількох країн НАТО та Перської затоки.

Лівійська війна 2011р. демонструє те, що технологія західного типу сурогатної війни може успішно використовуватися навіть за несприятливих умов. Серед останніх, на нашу думку, варто виділити недооцінку супротивника європейськими членами НАТО, що призвело до прорахунки в чисельності необхідного для успіху операції угруповання сил. Коли ж під час операції ситуація стала оцінюватися натовцями більш адекватно, то й тріада, набувши відповідної потужності, змогла переломити перебіг кампанії на користь супротивників М. Каддафі.

Таким чином, сурогатні армії відіграють важливу роль у військових операціях західних країн. Фактично вони виступають у якості одного з елементів тріади, яка об'єднує, крім цих формувань, військову авіацію та спеціальні підрозділи країн НАТО. Функція іррегулярних підрозділів – змушувати супротивника концентрувати проти них свої сили, підставляючись під авіаційні удари, які наводять придані „сурогатам” спецназівці.

Ефективність такої тріади більше залежить від її двох державних компонентів. Так, нечисленне угруповання Х. Карзая тим не менш виконало своє призначення та сприяло здобуттю неофіційної столиці

Талібану міста Кандагар завдяки дієвій підтримці з боку американських „зелених беретів” та авіації США. Результат діяльності американців у північному Іраку з опорою на курдську „Пешмергу” ще більш вражає. З іншого боку, недостатня підтримка сил НАТО (унаслідок обмеженої участі США та самообмежень європейських армій) призвела до значного затягування операції проти Лівії у 2011р. При цьому, низька боєздатність формувань лівійської ПНР також не сприяла швидкому поваленню М. Каддафі. Таким чином, можна стверджувати, що така специфічна технологія сучасної війни з широким залученням сурогатних формувань потребує відповідної підтримки ВПС та спецназу, яку на сучасному етапі можуть забезпечити, фактично, лише Сполучені Штати. Тому така технологія може вважатися в першу чергу американською „візитною карткою”. Інші члени НАТО мають дуже обмежені можливості у використанні цієї технології самостійно. Тому вірогідніша їх участь у такій коаліційній операції за домінуючою роллю США.

На ефективність використання сурогатних армій суттєво впливає наявність на території країни-супротивника чи поруч з нею вже існуючих недержавних збройних формувань, які можуть буди задіяні в короткий термін. Так, в Афганістані американці спиралися на досить чисельні та боєздатні формування „Північного альянсу”, в Іраку на потужну курдську міліцію „Пешмерга”, що значною мірою й зумовило високу ефективність використання „сурогатів” у цих війнах. На відміну від них, у Лівії формування озброєної опозиції натовці мали створювати майже з нуля, що не могло не вплинути на перебіг операції. Наявність відповідних НЗФ дозволяє Сполученим Штатам найбільш повно реалізувати високу стратегічну й оперативну мобільність їх авіації і спеціальних підрозділів, що значно скорочує термін між прийняття рішення на операцію та її початком. Крім того, використання сурогатів дозволяє західним країнам мінімізувати свої людські втрати, уникаючи контактного бою з супротивником, підставляючи для цього місцеві іррегулярні формування замість власних регулярних сухопутних формувань. Зрештою це дозволяє стверджувати, що технологія сурогатної війни буде використовуватися членами НАТО (у першу чергу США) й надалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Smith K. Surrogate Warfare for the 21th Century / K.H. Smith. – Fort Leavenworth, 2006. – 45 p.
2. Hammidov B. The fall of the Taliban Regime and its recovery as an insurgent movement in Afghanistan / B.U. Hammidov // A thesis presented to the Faculty of the U.S. Army Command and General Staff College in partial fulfillment of the requirements for the degree Master of Military Art and Science. – Fort Leavenworth, Kansas, 2004. – 68 p.
3. Wright D.P. A Different Kind of War. The United States Army in Operation Enduring Freedom (OEF) / D.P. Wright – Fort Leavenworth, 2010. – 400 p.
4. Peltier I. Surrogate Warfare: The Role of U.S. Army Special Forces/ I.J. Peilier. – Fort Leavenworth, 2005. – 42 p.
5. Neville L. Special Operation Forces in Iraq / L.Neville. – Oxford, 2008 – 64 p.

УДК 323.28

Целуйко М.Є.

Харківський національний
університет ім. В.Н. Каразіна

**ПЕРЕГОВОРИ ЯК НЕСИЛОВИЙ МЕТОД
АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Розкриваються переговорні процеси з терористичними організаціями, які відбувалися у Великобританії та Іспанії. Оцінюється їхня роль у боротьбі з тероризмом, а також ефективність як засобу антитерористичної політики. Розглядаються умови проведення переговорів, перебіг, результати та наслідки досягнутих угод. Відзначаються ініціатори, основні учасники переговорів та їхні позиції.

Ключові слова: терористичні організації, антитерористична політика, переговори.

Целуйко М.Є.

**ПЕРЕГОВОРЫ КАК НЕСИЛОВОЙ МЕТОД
АНТИТЕРОРИСТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА**

Раскрываются переговорные процессы с террористическими организациями, которые происходили в Великобритании и Испании. Оценивается их роль в борьбе с терроризмом, а также эффективность как средства антитеррористической политики. Рассматриваются условия проведения переговоров, ход, результаты и последствия достигнутых соглашений. Отмечаются инициаторы, основные участники переговоров и их позиции.

Ключевые слова: террористические организации, антитеррористическая политика, переговоры.

Tseluyko M.

**NEGOTIATIONS AS A METHOD
NON-COERCIVE COUNTERTERRORISM POLICY STATES**

The article reveal negotiations with terrorist organizations, which took place in Britain and Spain. Assessed for their role in struggle against terrorism and efficiency as a means of counter-terrorism policy. The conditions of the negotiation, course, results and implications of the agreements reached. There have initiators, the main negotiating parties and their positions.

Key words: terrorist organizations, counter-terrorism policy, negotiations.